

MEDIA DIMENSIONS OF POLITICAL AND LAW DISCOURSE

Варвара Вербицька

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
Україна*

ВІРТУАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Varvara Verbytska

Oles Honchar Dnipropetrivsk National University, Ukraine

VIRTUAL DIPLOMACY IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF CONSTRUCTION OF INFORMATION SOCIETY

Scientific and technological progress and development of innovative information and communication technologies promote transferring of traditional forms of social and political interaction (including transferring at the international level) into virtual space. This article analyzes formation of conditions for realization and actual state of implementation of virtual diplomacy in Ukrainian foreign policy. The main objective of the research is to study government initiatives on information society in Ukraine and effectiveness of their realization as the conditions and the bases of Ukrainian diplomatic mission in the virtual space, as well as its state at the present stage. The study examines and describes the main laws and regulations containing the concept of building information society in Ukraine and analyzes the key quantitative indicators of integration of Ukraine into global information society. The article examines institutional and legal aspects of implementation of Ukrainian virtual diplomacy as well as challenges and prospects of its development.

Key words: virtual diplomacy, information society, innovation and communication technologies.

Постановка проблеми. Глобальна інформаційна сфера, темпи розвитку якої у світовому вимірі перевищують нині 20% річних, стрімко трансформує економічне, соціальне та суспільно-політичне життя світової спільноти і національних держав. Інформаційні ресурси, ступінь їх розвиненості і використання визначають місце конкретної країни в світовій системі економічних і політичних відносин у XXI столітті¹. Це, зокрема, зазначено в ухваленій у 2000 році Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, яка фактично стала програмним документом побудови Глобального інформаційного суспільства².

На політичному рівні інформаційне суспільство перестало бути соціальною теорією або черговою вигадкою футурологів. Натомість кожна країна світу покликана знаходити і використовувати ті ефективні ресурси і способи, які в найближчому майбутньому дозволять поліпшити внутрішні показники її розвитку і посилити геополітичний стан на вже існуючій інформаційній карті світу. Для країн, що розвиваються і країн з перехідними економіками основою політики розвитку інформаційного суспільства має стати конструктивне використання досвіду розвинених країн, які є світовими лідерами в цій сфері. Протягом останніх десяти років лідери розвинених країн нарешті усвідомили потенціал впровадження інноваційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в різні сфери життя. Як результат, вони істотно переглянули національні

¹ Піскорська, Г.А. (2006). Інформаційне суспільство України та проблеми інтеграції до Європейського інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 65 (Ч.1), 28.

² Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (22 липня 2000). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163>

пріоритети і плани соціально-економічної трансформації суспільства, в тому числі в частині, яка стосується поліпшення рівня життя громадян. У той же час країни, які до цих пір не переорієнтувалися на широке впровадження ІКТ, залишаються на узбіччі глобальних процесів. Саме тому для України нагальною потребою є теоретичне осмислення та подальше практичне застосування інноваційних форм традиційних державних практик, зокрема здійснення дипломатичної діяльності в мережі Internet.

Мета статті полягає у вивченні державних ініціатив щодо формування інформаційного суспільства в Україні та ступеня ефективності їх реалізації як умови і засади здійснення української дипломатичної діяльності в віртуальному просторі, а також її стану на сучасному етапі використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблематики стану та процесів розвитку в Україні інформаційного суспільства, а також її залучення до глобального інформаційного простору звертаються такі автори як Піскорська Г., Гребенніков В., Савченко А., Івченко І. Теми формування іміджу України, української публічної дипломатії та застосування нашою державою інструментів дипломатичної діяльності в мережі Internet частково розкриваються в дослідженнях Морзе Н., Романченко А., Ялова О., Літра Л., Кононенко Ю., Чалого В. Проте, на нашу думку, важливим є дослідження віртуалізації дипломатичної діяльності не лише аспектне, а комплексне, як невід'ємної тенденції становлення глобального інформаційного суспільства, а у випадку дослідження української віртуальної дипломатії – в контексті побудови інформаційного суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Концептуальне осмислення ідеї побудови в Україні інформаційного суспільства та спроби втілення її в життя ведуться з моменту набуття нею своєї незалежності. Особливої уваги це питання набуло у 2003-2005 роках, що пов'язано перш за все з проведенням двоетапного Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства. Саме в цей період була створена значна нормативно-правова база, в якій було закладене підґрунтя для розбудови в Україні інформаційного суспільства («Про електронні документи та електронний документообіг» 2003 р.¹, «Про електронний цифровий підпис» 2003 р.², «Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів» 2004 р.³, «Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр.» 2005 р.⁴ тощо).

Новим етапом у розвитку інформаційного суспільства в Україні стало затвердження Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»⁵, в якому були визначені його головні цілі. Лише у 2008 році в переліку завдань Національної програми інформатизації⁶ з'явилися завдання щодо розроблення методичної і методологічної бази з питань електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами, що започаткувало в Україні е-урядування.

На сьогоднішній день можна помітити новий підйом в розвитку інформаційного суспільства в Україні, що відображається, перш за все, в швидких темпах поширення та застосування систем е-урядування органами місцевого самоврядування, розширення можливостей електронного документообігу, зростання кількості користувачів мереж Internet серед українців. Проте, в порівнянні з іншими країнами, розвиток та розповсюдження ІКТ в Україні відбувається досить повільно, з відставанням. Про це свідчить більш-менш стала негативна тенденція втрачання

¹ Закон про електронні документи та електронний документообіг 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>>

² Закон про електронний цифровий підпис 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>>

³ Постанова про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів 2004 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/903-2004-%D0%BF>>

⁴ Постанова про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки 2005 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF>>

⁵ Закон України про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/537-16>>

⁶ Перелік завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2008 рік, їх державних замовників та обсяги фінансування № 1211 2008 (Кабінет Міністрів України). *Урядовий портал*. <<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=157808292>>

Україною своїх позицій за різноманітними індексами (UN e-Government Index, Networked Readiness Index, The ICT Development Index (IDI).

Наприклад, у 2010 році Україна за індексом IDI посіла 69-те місце із показником 4,41, а в 2015 році - 79 місце зі 167 країн із показником 5,23, що скоріше свідчить не про погіршення стану розвитку ІКТ, а про уповільнення темпів зростання порівняно з іншими країнами¹. В 2014 році згідно результатам міжнародної оцінки розвитку електронного управління (UN e-Government Index) серед 193 країн-членів ООН Україна посіла 87-ме місце. У 2012 році цей показник був на 68-й відмітці, а в 2010 році – на 54-й. Незважаючи на негативну динаміку позиції України в цьому рейтингу, в 2014 році дослідники віднесли Україну до групи країн з високим індексом розвитку електронного управління. Загальний індекс розвитку електронного управління становить за 2014 рік – 0,5032, а за 2012 рік – 0,5653^{2, 3}. Тобто Україна втратила 0,0621 індексу, що позначилося на зниженні на 19 позицій у загальному рейтингу.

Державні ініціативи з розвитку в Україні інформаційного суспільства загалом можна охарактеризувати як значні (в порівнянні з минулими роками), нагальні, але недостатні. В свою чергу це відображається на інтегрованості України до глобального інформаційного суспільства, яка, на нашу думку, є лише частковою. В разі, якщо тенденцію відставання не буде подолано, залученість України до глобального інформаційного суспільства становитиметься все меншою.

Здійснення дипломатичної діяльності мережі Internet є одним з проявів розбудови інформаційного суспільства в державі, оскільки беззаперечно базується на його концептуальних засадах та технічному забезпеченні. На думку експертів Інституту світової політики в Україні Літра Л. та Кононенко Ю.⁴ в 2013 році віртуальна дипломатія України знаходилася в зародковому стані. Урядовими організаціями та першими особами держави вже застосовувалися веб-сторінки в мережі Internet та аккаунти в деяких соціальних мережах, проте, на думку експертів, скоріше номінально, тобто без оновлень та інтерактивного залучення користувачів. Важливим етапом у розвитку української віртуальної дипломатії стало створення в Україні 2 грудня 2014 року Міністерства інформаційної політики. Вже в 2016 році в міжнародному рейтингу стану розвитку віртуальної дипломатії Digital Diplomacy Review 2016 (#DDR16)⁵ серед 210 країн світу Україна посіла 11 місце. На сьогоднішній день МЗС України, окрім офіційного сайту, представлено більш ніж в 10 соціальних мережах. Крім того, фактично в кожного українського посольства існує щонайменше один аккаунт в Twitter або у Facebook (а частіше – і там, і там).

Що стосується структурно-функціонального виміру української дипломатії, то на сьогоднішній день в Україні не існує чіткого нормативно-правового визначення та регулювання цієї форми дипломатичної діяльності. Тим не менш існують нормативно-правові документи, що непрямо впливають на функціонування дипломатії у віртуальному просторі (наприклад, Закон «Про інформацію»⁶, Указ Президента «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»⁷, «Про затвердження Переліку і Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»⁸, Указ Президента «Про Концепцію боротьби з тероризмом»⁹ тощо). Проте ці нормативно-правові документи стосуються переважно

¹ *The ICT Development Index 2015*. <<http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/>>

² *United Nations E-Government Survey 2012*. <<http://unpan3.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2012>>

³ *UN E-Government Survey 2014*. <<http://unpan3.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014>>

⁴ Літра, Л., Кононенко, Ю. (2013). Твітер-дипломатія: як новітні технології можуть посилити міжнародні позиції України? *Policy Brief, 1*. Institute of world policy. <http://iwp.org.ua/img/policy_brif_1_01_23_ok.pdf>

⁵ *Diplomacy Digital Review 2016*. <<http://digital.diplomacy.live>>

⁶ *Закон про інформацію 1992* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>>

⁷ *Указ про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні 2000* (Президент України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>>

⁸ *Наказ про затвердження Переліку і Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» 2003* (Міністерство Юстиції України). *Офіційний Сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1065-03>>

⁹ *Указ про Концепцію боротьби з тероризмом 2013* (Президент України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/230/2013>>

засад функціонування та процесів практичної реалізації в життя інформатизації, інтернетизації та розбудови в Україні інформаційного суспільства, а також регулювання забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

Відсутність чіткої концепції застосування віртуальної дипломатії в Україні відбивається також на наявності спеціалізованих інститутів. Проте охарактеризувати інституціональний вимір української дипломатії у віртуальному просторі видається нам можливим, оскільки можна виокремити організації та установи, що вже так чи інакше виконують завдання віртуальної дипломатії чи можуть робити це в майбутньому. До них можна віднести: Міністерство закордонних справ України; дипломатичні представництва України, Міністерство інформаційної політики; Робоча група з просування іміджу України за кордоном від Адміністрації Президента; Інститут для просування української культури в світі; Агентство іміджу України; Український кризовий медіа-центр; вітчизняні інформагенції (наприклад, «Українська Правда»); посадові особи та впливові українські діячі культури, освіти, спорту; Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем Національної академії наук та Міністерства освіти і науки.

Хоча стан використання віртуальної дипломатії в Україні, на думку незалежних міжнародних експертів, на сьогоднішній день оцінюється досить високо, говорити про комплексне використання всіх її можливостей ще рано.

Для розвитку української віртуальної дипломатії в умовах становлення глобального інформаційного суспільства необхідне вирішення ряду стратегічних та тактичних завдань.

До стратегічних завдань для підвищення ефективності здійснення дипломатичної діяльності в мережі Internet необхідно віднести вироблення концепції створення та зрощування інформаційної потужності держави на базі загальнонаціональної ідеології з чітким визначенням довгострокових узгоджених пріоритетів та цілей як у внутрішньому житті держави, так і в зовнішньополітичному; створення єдиної інтегрованої інформаційної системи державних установ у віртуальному просторі (сайти, веб-сторінки, бази даних тощо); забезпечення безпеки інформаційного простору України та протидія кібер-тероризму.

Важливими тактичними напрямками віртуальної дипломатії України в умовах становлення глобального інформаційного суспільства мають стати наступні: створення спеціального підрозділу на базі МЗС та МІП України, що буде спеціалізуватися саме на здійсненні дипломатичної діяльності в мережі Internet; регіональне ранжування діяльності суб'єктів української віртуальної дипломатії у відповідності до загальнонаціональних пріоритетів та перспектив взаємодії; орієнтованість на роботу із закордонними цільовими аудиторіями та розробка стратегії взаємодії до кожної з них; розширення залучення Internet-користувачів до інтерактивного спілкування та відкритого діалогу; розробка системи моніторингу та реагування на згадування та громадську думку у віртуальному просторі стосовно України; застосування інструментів мережевого краудсорсингу для пошуку нових офіційних та неофіційних агентів віртуальної дипломатії; створення інтерактивних навчальних програм для українських дипломатів та волонтерів (в тому числі з урахуванням специфіки функціонування різних соціальних мереж та техніки популяризації в них аккаунтів); розширення та вдосконалення технічної бази функціонування МЗС і консульств, як то створення віртуальних дипломатичних представництв та застосування інноваційних інтерактивних можливостей мережі Internet (наприклад, онлайн-ігри).

Враховуючи швидкість науково-технічного прогресу та розвитку ІКТ в світі, одночасне впровадження стратегічних та тактичних компонентів застосування віртуальної дипломатії в Україні в умовах становлення глобального інформаційного суспільства є не лише доцільним, але й необхідним, оскільки чекаючи на наявність стратегічно сприятливих умов, можна втратити час та існуючі на сьогоднішній день можливості, а також стикнутися із новими викликами часу, до яких українська держава виявиться неготовою.

Висновки. Застосування віртуальної дипломатії в Україні є одним з проявів розбудови в державі інформаційного суспільства, та, водночас, і інструментом, і результатом залучення її до глобального інформаційного простору. Розвиток ІКТ призводить до використання нових форм міжнародної взаємодії без їх концептуального осмислення, так би мовити інтуїтивно. Проте лише за допомогою вироблення чіткої стратегії та тактики здійснення дипломатичної діяльності в мережі Internet вона може бути максимально ефективною, дозволивши Україні відстоювати власні пріоритети, захищати свої інтереси та підвищувати конкурентоспроможність на геополітичній арені світу.

References:

1. *Diplomacy Digital Rewiew 2016*. <<http://digital.diplomacy.live>> [in English].
2. Litra L., Kononenko, Iu. (2013). Tvider-dyplomatiia: yak novitni tekhnolohii mozhut posylyty mizhnarodni pozytsii Ukrainy? [Twitter-diplomacy: how new technologies can strengthen the international position of Ukraine?] *Policy Brief*, 1. Institute of world policy. <http://iwpp.org.ua/img/policy_brif_1_01_23_ok.pdf> [in Ukrainian].
3. *Nakaz pro zatverdzhennia Pereliku i Poriadku nadannia informatsiinykh ta inshykh posluh z vykorystanniam elektronnoi informatsiinoi systemy «Elektronnyi Uriad» 2003* (Ministerstvo Yustytysii Ukrainy) [Order on approving the list and procedures for providing information and other services using electronic information system «Electronic Government» in 2003 (Ministry of Justice of Ukraine)]. *Ofitsiinyi Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1065-03>> [in Ukrainian].
4. *Okinavska khartiia hlobalnogo informatsiinoho suspilstva (22 lypnia 2000)* [Okinawan Charter of Global Information Society (22 July 2000)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163> [in Ukrainian].
5. *Perelik zavdan (proektiv) Natsionalnoi prohramy informatyzatsii na 2008 rik, yikh derzhavnykh zamovnykiv ta obsiahy finansuvannia № 1211 2008* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [The list of tasks (projects) of the National Informatization Program in 2008, their customers and government funding number 1211 2008 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Uriadovyi portal* [Government portal]. <<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=157808292>> [in Ukrainian].
6. Piskorska, H.A. (2006). Informatsiine suspilstvo Ukrainy ta problemy intehratsii do Yevropeiskoho informatsiinoho suspilstva [Information society and problems of Ukraine's integration into the European information society]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Current Problems of International Relations], 65(I), 28. [in Ukrainian].
7. *Postanova pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy «Informatsiini ta komunikatsiini tekhnolohii v osviti i nautsi» na 2006-2010 roky 2005* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Resolution approving the State Program «Information and communication technologies in education and science», 2006-2010, 2005 (The Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF>> [in Ukrainian].
8. *Postanova pro zatverdzhennia Poriadku akredytatsii tsentru sertyfikatsii kliuchiv 2004* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Decision on Approval of the Procedure of certification authority accreditation 2004 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/903-2004-%D0%BF>> [in Ukrainian].
9. *The ICT Development Index 2015*. <<http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/>> [in English].
10. *Ukaz pro Kontseptsiiu borotby z teroryzmom 2013* (Prezydent Ukrainy) [Decree on the Concept of combating terrorism 2013 (President of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/230/2013>> [in Ukrainian].
11. *Ukaz pro zakhody shchodo rozvytku natsionalnoi skladovoi hlobalnoi informatsiinoi merezhi Internet ta zabezpechennia shyrokooho dostupu do tsiiei merezhi v Ukraini 2000* (Prezydent Ukrainy) [Decree on measures for the development of the national component of the global information network and the Internet to provide wide access to the network in Ukraine 2000 (President of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>> [in Ukrainian].
12. *United Nations E-Government Survey 2012*. <<http://unpan3.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2012>> [in English].
13. *United Nations E-Government Survey 2014*. <<http://unpan3.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014>> [in English].
14. *Zakon pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih 2003* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on electronic documents and electronic document circulation 2003 (Parliament of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>> [in Ukrainian].
15. *Zakon pro elektronnyi tsyfrovyy pidpys 2003* (Verkhovna Rada Ukrainy) [The law on Electronics Digital signature 2003 (the Verkhovna Rada of Ukraine)] *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy*. [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>> [in Ukrainian].
16. *Zakon pro informatsiiu 1992* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on Information 1992 (Parliament of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>> [in Ukrainian].
17. *Zakon Ukrainy pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky 2007* (Verkhovna Rada Ukrainy) [The Law of Ukraine on Basic Principles of Information Society in Ukraine in 2007-2015 2007 (Parliament of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/537-16>> [in Ukrainian].